

Beata Raszczyk MChR*

Chiara Offreduccio i Edith Stein – dwie psychologiczne drogi do świętości

Wybrane aspekty

Chiara Offreduccio and Edith Stein – Two Psychological Paths to Holiness

Selected Aspects

Abstract: The publication analyses from the psychological point of view two paths leading a person to holiness – the personal maturity of two women separated by seven centuries: Chiara Offreduccio from Assisi (12th/13th century) and Edith Stein from Wrocław (20th century). The first, of Italian nationality, reached the peak of holiness in the order of the Poor Sisters of St. Damian, the second, of German nationality, in the order of Discalced Carmelite nuns. Their different paths to spiritual perfection are interpreted in accordance with the assumptions of existential psychology (St. Clare) and crisis psychology (St. Teresa Benedicta of the Cross).

Keywords: call to holiness, St. Clare, St. Teresa Benedicta of the Cross, conversion, existential psychology, psychology of crisis.

* Beata Raszczyk MChR (ORCID: 0009-0008-6731-5441) – dr, psychoterapeuta, Papieński Wydział Teologiczny we Wrocławiu; kontakt: be.raszczyk@gmail.com.

Wprowadzenie

Świętość jest kategorią religioznawczą oznaczająca wszystko, co należy do sfery religijnej (*sacrum*), przeciwstawnej sferze świeckości (*profanum*)¹. Głównie jest cechą przypisywaną Bogu, od którego pochodzi świętość osób, miejsc i przedmiotów, otaczanych czcią i szacunkiem². U osób, które rozwijają swoją doskonałość w zakresie życia religijnego i duchowego, hagiografia – głównie Kościoła katolickiego i prawosławnego – obrazuje różne ich drogi wiodące do świętości, potwierdzonej aktem beatyfikacji czy kanonizacji³. Z kolei dla Rudolfa Otto świętość w pełnym znaczeniu tego słowa jest kategorią złożoną. Składające się na nią elementy stanowią jej racjonalne i irracjonalne części składowe. Co do obydwu elementów jest ona jednak – co należy podkreślić z całą mocą wbrew wszelkiemu sensualizmowi i wszelkiemu ewolucjonizmowi – czystą kategorią a priori⁴. Jedne drogi są spokojne, płynne, jakby monotonne, na których ujawnia się wierność w dążeniu do określonego ideału ludzkiego i religijnego, inne mają ślad jakiegoś wydarzenia, gwałtownego zwrotu w życiu, kryzysu, radykalnej przemiany, a w efekcie nawrócenia duchowego.

Publikacja podejmuje analizę problemu świętości człowieka od strony psychologicznej, kładzie akcent na dojrzałość osobowości jako ideał rozwoju potencjału usposobienia ludzkiego. Bierze pod uwagę dwoisty rozwój świętości: systematyczne i proporcjonalne oraz skokowe, z momentami latencji. Źródłem analiz jest doświadczenie dwóch wybitnych kobiet, które dzieli od siebie siedem wieków: Chiary Offreduccio z Asyżu (XII/XIII w.) i Edith Stein z Wrocławia (XX w.). Pierwsza, narodowości włoskiej, osiągnęła szczyt świętości w zakonie ubogich sióstr, a druga, narodowości niemieckiej, w zakonie sióstr karmelitanek bosych. Ich odmienne drogi ku doskonałości zostaną naszkicowane według

- 1 Świątość, w: *Wielka encyklopedia PWN*, t. 27, red. J. Wojnowski, Warszawa 2005, s. 92.
- 2 Świątość, w: *Wielki słownik języka polskiego PWN*, t. 1, red. S. Dubisz, Warszawa 2018, s. 781.
- 3 O istocie beatyfikacji i kanonizacji; J. Charkiewicz, *Kult świętych w Prawosławiu*, „Elpis”, 12 (2010) z. 21–22, s. 109–159; H. Misztal, *Kanonizacja*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 8, red. A. Szostek i in., Lublin 2000, kol. 607–608.
- 4 R. Otto, *Świątość. Elementy irracjonalne w pojęciu bóstwa i ich stosunek do elementów racjonalnych*, Wrocław 1993, s. 131.

założeń psychologii egzystencjalnej (św. Klara) i psychologii kryzysu (św. Teresa Benedykta od Krzyża)⁵.

Droga świętości Klary Offreduccio – analiza w nurcie psychologii egzystencjalnej

Psychologia egzystencjalna proponuje dwa sposoby osiągania ludzkiej dojrzałości: jeden uwzględnia typowy, spokojny rozwój w poszczególnych sferach życia, a drugi ma na uwadze dojrzewanie skomplikowane, trudniejsze w pokonywaniu kolejnych etapów na drabinie wzrostu. W psychologii długo skupiano się wyłącznie na fizycznej i psychicznej sferze, dopiero nurt egzystencjalny wyculił na niedocenioną płaszczyznę duchową. Człowiek jest jakby swoistym wyrażeniem – idiomem wyłamującym się ze składni gatunku, a każdy idiom ma swój specyficzny kontekst, który wyjaśnia jego sens⁶. Denyse O’Leary i Mario Beauregard w swojej książce *Duchowy mózg* stawiają tezę rozdzielenia mózgu od umysłu, i akcentują, że umysł jest czymś niematerialnym. Dążenie do kontaktu z Bogiem jest jedną z najbardziej podstawowych potrzeb człowieka⁷. Dominujące rodzaje działalności nadają piętno kolejnym po sobie okresom życia przedszkolnego, szkolnego i zawodowego. Podział ten obrazuje rzeczywisty bieg życia ludzkiego, gdyż istotą każdego rozwoju są zmiany ilościowo-jakościowe, uchwycenie ich dynamiki i ustalenie prawidłowości w ramach następstw okresów⁸. William Stern mówi o psychofizycznym charakterze osoby i rozumie go nie w sensie dualistycznym czy paralelistycznym: cielesne jest uzewnętrznieniem się osoby, psychiczne jej uwewnętrznieniem, a osoba w swej istocie jest bytem duchowym⁹.

- 5 Historia Kościoła zna analogiczne doświadczenia: przykładem pierwszej drogi do świętości jest św. Teresa z Lisieux i św. Bernadeta Soubirous, a drugiej drogi – św. Brygida Szwedzka i św. Teresa z Avilla.
- 6 G. W. Allport, *Psychologia i religia*, Warszawa 1988, s. 22.
- 7 D. O’Leary, M. Beauregard, *Duchowy mózg. Neuronaukowa argumentacja za istnieniem duszy*, tł. Z. Kasprzyk, Kraków 2011.
- 8 W. Szewczuk, *Psychologia*, Warszawa 1990, s. 782.
- 9 I. Koczanowicz-Dehnel, *William Stern i jego program psychologii personalistycznej*, „Czasopismo Psychologiczne – Psychological Journal”, 20 (2014) nr 2, s. 230–232, DOI: 10.14691/CPPJ.20.2.229.

U Klary Offreduccio (1193–1253), urodzonej w Asyżu, występuje pierwszy rodzaj rozwoju osobowościowego: przebiegał on harmonijnie, rytmicznie, choć nie bez intrapsychicznych rozterek i dylematów¹⁰, a kolejna jego faza wynikała z poprzedniej. W niej sfera biologiczna, psychiczna i duchowa współgrały ze sobą w każdym okresie rozwoju. Ze względów obiektywnych jej sylwetkę można odczytać na podstawie relacji współsióstr i papieży, gdyż nie pozostała własnych opisów przeżyć.

Pochodziła z rodziny szlacheckiej, otrzymała podstawowe wykształcenie, umiejętność czytania i pisania, w myśl zasad wychowania arystokratycznego¹¹. Jej biografia nie notuje, by w okresie adolescencji nawiedzały ją swoiste dla tego etapu lęki albo symptomy długotrwałego obniżenia nastroju. Jeśli przed 18. rokiem życia spotkały ją zdarzenia traumatyczne¹² i bała się czegokolwiek, to jedynie z racji tego, by nie przeszkodzono jej w opuszczeniu domu¹³; chciała jak Francesco Bernardone (św. Franciszek), przejść drogę nawrócenia i naśladować Jezusa ubogiego¹⁴. W myśl psychologii egzystencjalnej ten okres rozwojowy Klary był czasem uczenia się bycia dorosłym, kształtowania cech konstytutywnych, m.in. odpowiedzialności za siebie i innych, umiejętności podejmowania decyzji. Nastolatki stawiają sobie też pytania o sens, wartość i cel życia, z uwzględnieniem jego kontekstu eschatologicznego. Uwzględniają ponadto możliwość zmian w pragnieniach i dążeniach, w wyniku których winno zrodzić się poczucie, że życie służy czemuś więcej niż prostej satysfakcji na co dzień¹⁵.

Proces dojrzewania Klary można wyjaśniać istnieniem w niej nieświadomości duchowej, którą akcentuje psychologia egzystencjalna: „Otóż, istnieje nie tylko nieświadomość popędowa, lecz również nieświadomość duchowa [...]. Treść nieświadomości okazuje się więc istotnie rozszerzona, a sama nieświadomo-

10 B. Raszczyk, *Szkic osobowości św. Klary z Asyżu*, w: „Zajaśniała w życiu, promieniuje po śmierci”. Św. Klara zwierciadło franciszkanizmu, red. Z. J. Kijas, S. Mazgaj, Kraków 2004, s. 160.

11 R. Zavalloni, *La personalità di Chiara d'Assisi. Studio psicologico*, Assisi 1993, s. 79.

12 B. Raszczyk, *Szkic osobowości*, s. 160.

13 Zeznanie XIII, 1, w: *Źródła franciszkańskie*, red. R. Prejs, Z. Kijas, Kraków 2005, s. 2232.

14 Franciszek i Klara spotykali się wiele razy, Zeznanie XVII, 3, w: *Źródła franciszkańskie*, s. 2240.

15 P. K. Oleś, *Wprowadzenie do psychologii osobowości*, Warszawa 2003, s. 317.

mość dzieli się na nieświadomą popędowość i nieświadomą duchowość¹⁶. Nieświadomość duchowa idealnie wpisuje się w przekonanie o istnieniu duchowej części człowieka, która jest jakby zaprogramowana przez Stwórcę tak, aby miała świadomość Jego istnienia, inteligentnej i transcendentnej Osoby. W nieświadomości duchowej zakodowana jest najgłębsza tendencja naturalnego ukierunkowania człowieka, by uznając Boga, miał on świadomość wolnej woli w wyborze, poczucie sensu i celu własnej egzystencji.

Specyfiką teorii nieświadomości duchowej jest próba wielowymiarowego i wieloaspektowego opisu bytu jednostkowego, z akcentem położonym na wymiar duchowości. Od strony strukturalnej byt ludzki jest jednością, choć dającą się ująć w różnych wymiarach. Główne założenie tej teorii podkreśla istnienie duchowego, noetycznego wymiaru człowieka, wraz ze sferą cielesną i psychiczną. Metaforycznie ujmując, wymiar cielesny jest najbardziej zewnętrzny, wymiar psychiczny centralny, a noetyczny najgłębiej wewnętrzny. Te trzy wymiary tworzą jedną nieredukowalną i niepodzielną całość człowieka¹⁷. Nie jest on istotą napędzaną popędami, ale pociągana przez wartości¹⁸; wypełnia swój byt ludzki sensem nie inaczej, jak przez urzeczywistnianie wartości¹⁹. Kazimierz Popielski proponuje więc spojrzenie na jednostkę ludzką w jej „funkcjonalnej całości” i „ontycznej pełni”. Jest to propozycja myślenia o człowieku, przekraczająca kategorie pojedynczych elementów strukturalnych, a budująca model wielowymiarowości egzystencji²⁰.

Za podstawową wartość powodującą całościowy i niepodzielny rozwój Klary, należy uznać wiarę chrześcijańską. W jej doświadczeniu religijnym nie było nagłego skoku w wiarę dojrzałą. Wiara otrzymana w Kościele katolickim na chrzcie świętym spokojnie w niej wrastała u boku pobożnej matki; rozwijały się też pobożność i miłosierdzie²¹. Już w młodości arystokratka była świadoma treści swojej wiary i jej logicznych wyzwań do miłości Boga i bliźniego. Przynaglana

16 V. F. Frankl, *Homo patiens*, tł. R. Czernecki, J. Morawski, Warszawa 1984, s. 14.

17 H. Gasiul, *Psychologia osobowości. Nurty, teorie, koncepcji*, Warszawa 2020, s. 551.

18 V. E. Frankl, *Homo patiens*, s. 32.

19 Tamże, s. 68.

20 K. Popielski, *Człowiek – wartości – sens. Studia z psychologii egzystencji*, Lublin 1996, s. 31.

21 R. Zavalloni, *La personalità di Chiara d'Assisi*, s. 80.

do małżeństwa²², wybrała miłość Boga nade wszystko, głównego sensu i celu swojego życia. Zdecydowała sama aktem wolnej woli, stawiając opór konwenansom środowiska, woli rodziców i krewnych. Te symptomy świadczą o właściwym jej rozwoju, procesie autotranscendencji wiodącym ją do spełnienia własnej istoty²³. Widziana z perspektywy egzystencjalizmu ujawniła się jako istota wolna i intencjonalna, aktywny podmiot, który nadaje kształt swemu istnieniu. Istnienie oznacza proces stawania się, a każde zatrzymanie się jest krokiem wstecz²⁴.

W okolicy 18. roku życia Klara odczuła irracjonalne, niczym nieuzasadnione przynaglenie do szukania głębszego sensu swojej egzystencji: trwała na modlitwie, pościła, nosiła pod innymi szatami sukno z kozłej sierści, wykonywała zbożne uczynki²⁵. Wiedziona jakąś enigmatyczną siłą, zafascynowana „przełomem” w życiu Francesco, uległa fascynacji jego żarliwą miłością do Chrystusa²⁶. Zdecydowała uciec z domu rodzinnego i udać się do niego i jego braci, skupionych przy kościele NMP z Porcjunkuli. Ucieczka z domu wpisała się w kontekst liturgiczny Niedzieli Palmowej (28 [lub 18] marca 1212)²⁷.

Postawa Klary odpowiada psychologicznym kryteriom dojrzałej osobowości. Trudno nie dostrzec w jej psychice kontrastujących stanów frustracji i satysfakcji, obaw przed trudem ucieczki z domu i radości z osiągnięcia celów. Decyzja wręczenia światu „listu rozwodowego” musiała nabrzmiewać w intrapsychiczne rozterki i cierpienie, które szybko przeistoczyły się w pokój wewnątrz i uszczęśliwienie. Świadomie „zdegradowała się” w oczach jej współczesnych: jako patrycjuszka przeszła ze sfery *maiores* do sfery *minores*²⁸, ale to nie było dla niej problemem. W myśl Franciszkowych zachęt wybrała drogę „nawrócenia do Jezusa Chrystusa”²⁹.

22 Zeznanie XIX, 2, w: *Źródła franciszkańskie*, s. 2242.

23 H. Gasiul, *Psychologia osobowości*, s. 554.

24 L. Binswanger, *Being-in-the-Worth: Selected Papers of Ludwig Binswanger*, New York 1963.

25 Zenanie XX, 4–5, w: *Źródła franciszkańskie*, s. 2244.

26 Benedykt XVI, *In Dominica in Palmis de Passione Domini*, „Acta Apostolicae Sedis”, 104 (2012) nr 4, s. 326–330.

27 Sposób ucieczki opisuje biograf Tomasz z Celano, *Żywot świętej Klary z Asyżu*, 7, 4–8, 1–2, w: *Źródła franciszkańskie*, s. 2257.

28 B. Raszczyk, *Szkic osobowości*, s. 160–161.

29 Zeznanie XVII, 3, w: *Źródła franciszkańskie*, s. 2238.

Moment świadomej i wolnej decyzji o sobie stanowi epicentrum jej rozwoju: rozpoczęła wspinaczkę na szczyty mistycyzmu duchowego, by pozyskać Chrystusa (por. Flp 3, 8)³⁰. Nastąpiła w niej pełna synergia wymiarów osoby ludzkiej: osiągnęła dojrzałość pod względem biologicznym, kontrolowała procesy psychiczne, wzrastała duchowo; pierwiastek duchowy integrował całą jej osobę. Zaistniał w niej równomierny, jednostajny i wszechstronny rozwój. Każdy wymiar jej osobowości proporcjonalnie i stabilnie zmierzał do obranego celu. Świadczy to o tym, że przejęła kontrolę nad swoim zintegrowanym organizmem i odpowiedzialnie kierowała wszystkimi jego funkcjami.

Istnienie ludzkie zawiera w sobie wszelkie szanse i potencjalności rozwojowe. Jeśli przyjąć, że cechami wyróżniającymi człowieka w świecie przyrody są zdolność do autorefleksji, świadomy wybór i jego unikalność jako jednostki, to naturalną konsekwencją tych cech jest odpowiedzialność za własny rozwój, w tym sposób wykorzystania czasu i użycia indywidualnych potencjalności w świecie. Dostępność rezonansu magnetycznego fMRI, elektro- i magnetoencefalografii pozwoliły identyfikować mózgowego podłoża świadomości. Gdy człowiek uświadamia sobie jakiś obraz, słowo, liczbę czy dźwięk, zdecydowanej zmianie ulega wiele markerów jego mózgu³¹. Toteż Chiara Offreduccio widziana z perspektywy egzystencjalizmu jawi się jako istota wolna i intencjonalna, aktywny podmiot, nadający kształt swemu istnieniu. Istnienie Klary, jak każde ludzkie, podlegało procesowi stawania się. W jej biografii nie widać, by zatrzymała się w tym procesie rozwojowym, a tym bardziej uczyniła krok wstecz. Po „obcięciu włosów” nie musiała długo czekać, by stać się założycielką wielkiego ruchu feministycznego, „matką i mistrzynią” Zakonu Ubogich Pań, który poruszył chrześcijańskim światem³².

Psychologia egzystencjalna notuje, że w dążeniu do pełni człowieka dojrzałego dynamizm rozwoju zakłada pokonywanie kolejnych celów, aby mógł

30 A. Sanna, *Profesja*, w: *Leksykon duchowości franciszkańskiej*, red. E. Kumka, Kraków–Warszawa 2016, kol. 1507–1508.

31 S. Dehaene, *Świadomość i mózg. Odczytywanie kodu naszych myśli*, tł. D. Rossowski, Kraków 2023, s. 24–25

32 Zeznanie XX, 7, w: *Źródła*, s. 2244; R. Zavalloni, *La personalità di Chiara d'Assisi*, s. 88. Pierwsze wspólnoty Ubogich Pań powstały we Włoszech; do 1228 r. było ich już 24; P. Gąsiorowska, *Dziedzictwo świętej Klary w Polsce*, w: *„Zajaśniała w życiu, promieniuje po śmierci”*, s. 233–247.

czuć spełnienie i satysfakcję³³. Człowiek, odnosząc się do siebie w procesie autorefleksji, realizuje idee dla dobra społecznego, bo sens życia jest czymś więcej niż zwyczajną potrzebą biologiczną. Jest potrzebą świadomej, pytającej i otwartej egzystencji, właściwej tylko człowiekowi. Ma ona charakter antropologiczny i podmiotowo-osobowy, a jej aktualizowanie przebiega w sposób zindywidualizowany i podmiotowy³⁴. Te dane z psychologii komentują doświadczenie Klary, która na drodze wzrostu realizuje kolejne zadania, nie zatrzymuje się, nie popada w stagnację, wprowadza nowatorskie aspekty życia monastycznego.

Jest ona prekursorką życia oddzielonego od świata w formie, jakiej do XII w. na Zachodzie nie było. Zaprowadziła ścisłą klauzurę mniszek, zupełnie odmienną od klauzury męskiej. Jej *Reguła* (forma życia) jest pierwszą, która przyjęła klauzurę „papieską” jako czwarty ślub uroczysty, prócz życia w posłuszeństwie, bez własności i w czystości³⁵. Zamknęła się w klauzurze, ale nie dla siebie, lecz dla Boga i zbawienia świata; cisza i samotność były dla niej środkiem do kontemplacji Boga i zjednoczenia z Nim, a nie celem samym w sobie³⁶. W myśl teorii er rozwojowych Daniela J. Levinsona można skonstatować, że klauzurowy okres życia Klary sprzyjał jej duchowemu potencjałowi³⁷.

Chiara Offreduccio „żyła w ukryciu, ale życie jej było jawne; milczała, ale jej sława była głośna; zamknięta w swojej celi, a jednak była znana w miastach”³⁸. W ukryciu jej *forma vitae* miała postać radykalnego ubóstwa, co zaistniało w kontekście ówczesnych nadużyć materialnych w Kościele. W tym trudnym dla Kościoła momencie Francesco nadał swemu życiu formę ubóstwa („Panią Biedę”), a Klara poszła jego śladem. Nie tylko przyjęła ubóstwo w swo-

33 S. A. Rathus, *Psychologia współczesna. Lepiej, więcej, przystępniej*, tł. B. Wojciszke, Gdańsk 2004, s. 192.

34 K. Popielski, *Człowiek – wartości – sens*, s. 44–45.

35 Innocenty IV, *Reguła świętej Klary* (zatwierdzona bullą *Solet annuere* 9 sierpnia 1253 r.), w: *Źródła franciszkańskie*, s. 2105; A. Sanna, *Profesja*, kol. 1509.

36 B. Raszczyk, *Rys duchowej sylwetki założycielki ubogich siostr św. Klary*, „*Studia Franciszkańskie*”, 23 (2013) s. 214.

37 D. J. Levinson, *The Seasons of a Man's Life*, New York 1996.

38 Aleksander IV, *Bulla kanonizacyjna św. Klary dziewicy*, w: *Źródła franciszkańskie*, s. 2310.

jej *Regule*, ale całkowicie się z nim utożsamiła³⁹. Stało się ono pewną filozofią jej życia, rysem duchowości, znakiem rozpoznawczym, postawą, która prowadziła do głębokiej więzi z Bogiem, bo to jest błogosławione, święte i Bogu miłe⁴⁰.

Klara jest jedną z nielicznych kobiet średniowiecza, które zostawiły swoje teksty pisane⁴¹. Musiała mieć wiedzę świętych⁴², mądrość Salomona i mowę św. Pawła⁴³ – mówili świadkowie w procesie kanonizacyjnym. Wprawdzie otrzymała podstawowe wykształcenie, umiejętność czytania i pisania⁴⁴, to jednak jak na czasy średniowiecza była kobietą wykształconą, wyróżniała się naturalną życiową mądrością i bardzo wysokim ilorazem inteligencji⁴⁵, w tym wiedzą, znajomością języka łacińskiego i literatury epistolarnej⁴⁶. Klara pozostawiła po sobie *Regulę* życia monastycznego, tekst ustawodawczy przez nią stworzony, a skierowany do wszystkich kobiet, które z nią weszły do klauzury w założonym przez nią klasztorze św. Damiana w Asyżu⁴⁷.

Chiara Offreduccio reprezentuje drogę świętości rytmiczną, regularną, harmonijną, spokojną, ale konsekwentną. Jej etapy rozwojowe płynnie na siebie

39 M. Bartoli, *Klara. Pomiędzy milczeniem a pamięcią*, tł. S. Klim, Wrocław 2004, s. 100–102.

40 Klara z Asyżu, *Pierwszy list do świętej Agnieszki praskiej*, 15–17, w: *Źródła franciszkańskie*, s. 2155; Aleksander IV, *Bulla*, 51, s. 2314.

41 T. Matura, *Contenuto degli scritti di Chiara*, w: *Chiara d'Assisi. Scritti*, red. M. F. Becker, J. F. Godet, T. Matura, Vicenza 1986, s. 37.

42 Zeznanie VIII, 3, w: *Źródła franciszkańskie*, s. 2221.

43 Zeznanie IX, 1, w: *Źródła franciszkańskie*, s. 2222.

44 R. Prejs, *Klara z Asyżu*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 9, red. A. Szostek i in., Lublin 2002, kol. 27.

45 B. Raszczyk, *Szkic osobowości*, s. 159–160.

46 W. Block, *Połowie mej duszy. Komentarz do listów św. Klary z Asyżu*, Kraków 2006, s. 9; tamże, s. 48–49: „Czytając teksty Klary, a szczególnie jej listy, łatwo zauważyć, iż była ona bardzo biegła w *ars dictandi* i z pewnością [...] możemy zaliczyć ją do grona znakomitych pisarzy łacińskich tworzących w kręgach franciszkańskich”.

47 *Regulę* św. Klary zatwierdził papież Innocenty IV bullą *Solet annuere* 9 sierpnia 1253 r., na dwa dni przed śmiercią Klary, w: *Źródła franciszkańskie*, s. 2103–2122. Jak na kobietę średniowiecza spuścizna piśmiennicza Ksieni Ubogich Pań jest imponująca. Prócz *Reguły* św. Klary, zachowały się: *Testament*, *Błogosławieństwo* i cztery *Listy* do św. Agnieszki z Pragi i jeden do Ermentrudy z Bruges. Doskonale i biegle posługiwała się Pismem Świętym, choć w jej czasach nie było ono powszechnie dostępne.

zachodziły, zgodnie z naturalnym harmonogramem dojrzewania ludzkiego. Przeszła do panteonu historii świętych kobiet przez rozwój w sobie cnót ludzkich i boskich w stopniu heroicznym⁴⁸. Aleksander IV pochwałę jej życia zawarł w bulli kanonizacyjnej: „Zajaśniała w życiu, promieniuje po śmierci; zajaśniała na ziemi, rozacza blaski w niebie”⁴⁹.

Droga świętości Edyty Stein – analiza w kluczu psychologii kryzysu

W 2024 r. trafił do papieża Franciszka wniosek o nadanie s. Teresie Benedykcie od Krzyża (Edith Stein), karmelitanke, tytułu doktora Kościoła. Jest ona bez wątpienia jedną z bardziej znanych kobiet XX w. o ponadprzeciętnej inteligencji – doskonały pedagog, analityczny filozof, osoba która samoistnie dokonywała introspekcji zawitych zagadnień ludzkiej egzystencji. Jej droga rozwoju osobowościowego nie szła harmonijnie i równomiernie. Sfery biologiczna i psychiczna rozwijały się nieproporcjonalnie szybko i bardzo szeroko, a wymiar duchowy pozostał na pewnym etapie w stanie stagnacji. Przeszła ona swoją duchową drogę w mocnym kryzysie wiary. W myśl wiedzy psychologicznej każdy kryzys ma swoją dynamikę i specyfikę, rozpoczyna się od jednej sfery, a w efekcie ogarnia całego człowieka⁵⁰. Kilka lat Edyta trwała w impasie duchowym. Styl świętości, jakiego doświadczyła, wymagał diametralnego zwrotu, całkowitej przemiany wewnętrznej i odnalezienia poczucia sensu życia w wymiarze duchowym. Jej sylwetkę poznajemy przez osobistą introspekcję, którą nakreśliła w listach i dzienniku duchowym.

Edith Stein (1891–1942) urodziła się we Wrocławiu, na terenie Niemiec, w rodzinie żydowskiej. W młodości utraciła wiarę religijną, choć – po śmierci ojca – ceniła sobie pobożność matki i wierność przepisom judaistycznym. Jej wcześniej rozwinięty, samodzielny intelekt stworzył sobie własny świat, w którym odczuwała samotność i niezależność duchową⁵¹. Porzucenie praktyk reli-

48 O jej cnotach w młodości i czterdziestoletnim pobycie w klauzurze mówili świadkowie w procesie kanonizacyjnym, w: *Źródła franciszkańskie*, s. 2183–2244.

49 Aleksander IV, *Bulla*, 9–10, s. 2310.

50 Z. Płużek, *Psychologia pastoralna*, Kraków 1991, s. 97–126.

51 I. J. Adamska, *Sól ziemi. Rzecz o Edycie Stein*, Poznań 1997, s. 14.

gijnych w 13. roku życia, określenie się ateistką⁵², wreszcie koncentracja na filozofii nie wróżyły jej drogi do świętości, ale życie w imię czystego „racjonalizmu”⁵³.

W literaturze psychologicznej kryzys religijny jest inny, choć podobny do kryzysów w procesie przekształcenia osobowości ludzkiej w kierunku większej dojrzałości. Przebiega on na płaszczyźnie naturalnej i ponadnaturalnej. Może występować w podwójnej formie: jako kryzys wiary, który cechuje się różnymi wątpliwościami, zwątpieniami, niewiedzą itp., albo jako kryzys wynikający z trudu rozwoju własnego życia religijno-duchowego⁵⁴. W doświadczeniu ludzkim często te dwa elementy mieszają się ze sobą, stąd trudno odróżnić płaszczyzny, na których Edyta odczuwała treść swojego kryzysu. W autobiografii wspomina pierwszą fazę swego intelektualnego dojrzewania, a także kryzys religijny, który przeżyła w 13. roku życia. Stwierdziła, że wyniesione z domu prawdy religijne nie mają dla niej wiążącej siły, co sprawiło, że do 21. roku życia uważała się za ateistkę⁵⁵. Z czasem jako ateistka poszukująca prawdy oscylowała wokół podłoża duchowego, światopoglądowego; zastanawiała się, co to jest dusza, czym jest człowiek, jaki jest stosunek duszy do ducha, do osoby, do uniwersum⁵⁶.

W szukaniu prawdy pomogły jej studia filozoficzne, zwłaszcza w Getyndze, gdzie pod okiem Edmunda G. Husserla uczyła się poważnego i trzeźwego traktowania zdarzeń historycznych i fenomenu w sferze życia duchowego⁵⁷. W studium, przenikniętym „bólem duchowego rodzenia”⁵⁸, dała się poznać w husserlowskich kręgach jako przyszły dobry naukowiec, ale Bóg wciąż był od niej

52 Taż, *Błogosławiona Edyta Stein*, Kraków 1988, s. 12; o utracie wiary i matczynym argumentie na istnienie Boga: E. Stein (Święta Teresa Benedykta od Krzyża), *Dzieje pewnej rodziny żydowskiej oraz inne zapiski autobiograficzne*, red. M. A. Neyer, Kraków 2005, s. 71.

53 Jan Paweł II, *Spes aedificandi*, 8, „Acta Apostolicae Sedis”, 92 (2000) nr 3, s. 226.

54 Z. Płużek, *Psychologia pastoralna*, s. 115; M. Tomczyk, *Analiza kryzysu religijnego*, „Studia Psychologica”, 7 (2007) s. 332.

55 *Edyta Stein, siostra Teresa Benedykta od Krzyża, filozof i karmelitanka*, red. Teresa Renata od Ducha Świętego, Paryż 1987, s. 20.

56 E. Stein, *Twierdza duchowa*, Poznań 1998, s. 28.

57 I. J. Adamska, *Błogosławiona Edyta Stein*, s. 22.

58 E. Stein, *Pisma*, t. 1, Kraków 1982, s. 280. Niezadowolona z przebiegu pracy nad doktoratem studentka „cierpi duchowo”: E. Stein, *Dzieje pewnej rodziny żydowskiej*, s. 362.

daleko⁵⁹, czuła się naznaczona „grzechem radykalnego ateizmu”⁶⁰. Choć nie była w stanie wierzyć, ale tęskniła za prawdą i jej szukała w studiach humanistycznych, głównie w filozofii, w jej fenomenologicznym wydaniu. W tym okresie kryzys psychiczno-duchowy, niekoniecznie z motywów religijnych, stał się w niej surowym obciążeniem fizjologicznym⁶¹.

Poszukiwanie jasności męczyło mnie teraz bardzo i nie dawało spokoju we dnie i w nocy. Przestałam sypiać i ta bezsenność miała trwać przez wiele lat. Ogarniało mnie coraz bardziej prawdziwe zwątpienie. [...] Doszło nawet do tego, że zbrzydło mi życie. [...] Kiedy szłam ulicą, jakże chciałam, aby mnie przejechał jakiś wóz! Gdy się wybierałam na wycieczkę, żywiłam cichą nadzieję, że skręcę kark i nie wrócę już żywa do domu⁶².

Symptomy fizjologiczne świadczą o kryzysie, ale rozwój biologiczny Edyty osiągał poziom dorosłości, wyrosła na piękną, pełną kobiecego wdzięku panią⁶³. Procesy psychiczne też rozwijały się w niej idealnie, dochodziły do szczytu, o czym świadczy jej znakomita inteligencja i świetne wyniki naukowe⁶⁴. Przy bardzo wysokim ilorazie inteligencji musiała mieć doskonałą pamięć i myślenie abstrakcyjne na poziomie ponad przeciętnym⁶⁵. Uczyła się szybko, potra-

59 I. J. Adamska, *O nocy, któraś prowadziła...*, Kraków 1973, s. 6.

60 H. Bejda, *Droga do światła – Edyta Stein, święta Teresa Benedykta od Krzyża*, https://teologiapolityczna.pl/droga-do-swiatla-edyta-stein-swietna-teresa-benedykta-od-krzyza#_ftn2, dostęp 12.05.2014.

61 Wśród fizjologicznych symptomów kryzysu występują: zaburzenie rytmu dobowego, często bezsenność, brak apetytu, spadek masy ciała, suchość jamy ustnej itp. S. M. Kosslyn, G. W. Miller, *Górny mózg dolny mózg : sprawdź, w jaki sposób myślisz i naucz się robić to lepiej*, tł. N. Marek, M. Hohol, Kraków 2019, s. 167.

62 E. Stein, *Dzieje pewnej rodziny żydowskiej*, s. 357–358.

63 W Hamburgu właścicielka stacji „wyznała mi – pisze Edyta – że [...] była mile zaskoczona moim widokiem. Jeszcze nigdy nie miała studentek w domu i sądziła, że wszystkie one są stare i brzydkie”, *Edyta Stein, siostra Teresa Benedykta od Krzyża, filozof i karmelitanka*, s. 26.

64 E. Stein, *Dzieje pewnej rodziny żydowskiej*, s. 17.

65 Wręczając Edycie Stein świadectwo maturalne, dyrektor gimnazjum dał wyraz jej mądrości: „Schlag an den Stein und Schätze springen hervor” (Uderz w kamień [niem. Stein – aluzja do nazwiska], a wytrysną skarby); tamże, s. 219; K. A. Wawrzyniak, *Edyta Stein – książka jako źródło poszukiwania prawdy absolutnej*, „Bibliotheca Nostra. Śląski Kwartalnik Naukowy”, 4 (2019) s. 23.

fiła genialnie operować procesami analizy i syntezy, co w 26. roku życia zaowocuje rozprawą doktorską. Całkowicie latentna pozostała jedynie jej sfera ducha, wskazująca, że proces rozwoju nie przebiegał całościowo. Nie była jednak w tej sferze pasywna, de facto była „człowiekiem ducha”, przy czym „duch” interpretowała jako życie wypełnione sensem (*sinnerfülltes Leben*), stale doskonalone; wciąż szukała namiętnie nie tyle wiedzy, ile prawdy⁶⁶.

Motyw do rozwoju ducha i wiary religijnej Edyta znalazła u jej wielkich autorytetów i ideałów naukowych – Husserla i Adolfa Reinacha, który od pierwszego widzenia zrobił na niej niezatarte wrażenie: „Spotkanie z Reinachem było dla mnie, jak gdyby pierwszym spojrzeniem w zupełnie nowy świat”⁶⁷. Wiedziała, że w czasie wojny przeszedł on z żoną na protestantyzm i pisał w listach, że będzie filozofował tylko po to, by ludziom wskazywać drogę wiary⁶⁸.

Także fascynujące wrażenie zrobił na niej Max Scheler, gdy słuchała jego wykładów. Nie wprowadziły jej jeszcze do wiary, ale otworzyły przed nią „pewien zakres «fenomenu», obok którego – ja sama powiada – nie mogłam przejść jak ślepiec”⁶⁹. Głęboko poruszył ją schelerowski świat wartości, po raz pierwszy rozważała bez uprzedzeń kwestie świętości, pokory i skruchy⁷⁰. Jego wykłady na tematy religijne, m.in. o istocie świętości, wzbudziły zainteresowanie studentów Kościołem katolickim. O przejściu Edyty na katolicyzm jeszcze nie było mowy, ale wyznała, że był to dla niej „pierwszy impuls na drodze nawrócenia”⁷¹.

Studentkę „ogarnęła wielotygodniowa depresja. Na pierwszy rzut oka nie wyglądała na osobę skłoną do depresji – aktywna, sensowna młoda kobieta, pewna siebie, pełna szlachetnych ideałów”⁷². Wstrząsnęła nią modlitwa sióstr protestanckich, które ufnie prosiły Boga o maszynę do szycia potrzebną w domu dziecka, ale jej modlitwą pozostała jedynie tęsknota za prawdą⁷³.

66 Tamże.

67 Edyta Stein, *siostra Teresa Benedykta od Krzyża, filozof i karmelitanka*, s. 34.

68 Tamże, s. 52.

69 E. Stein, *Dzieje pewnej rodziny żydowskiej*, s. 333.

70 I. J. Adamska, *Sól ziemi*, s. 16.

71 Edyta Stein, *siostra Teresa Benedykta od Krzyża, filozof i karmelitanka*, s. 52.

72 J. Mosley, *Edyta Stein – kobieta modlitwy*, tł. B. Moderska, Poznań 2012, s. 16.

73 Edyta Stein, *siostra Teresa Benedykta od Krzyża, filozof i karmelitanka*, s. 61.

W splocie zdarzeń, kiedy jej wiarę mroził religijny agnostycyzm, kolejne przeżycie duchowe zrodziło się w niej podczas – z Pauliną Reinach – zwiedzania katedry w Frankfurcie nad Menem⁷⁴.

Gdyśmy tak trwały w nabożnym skupieniu, weszła jakaś kobieta obciążona koszykiem i uklękła w jednej z ławek na krótką modlitwę. Było to dla mnie coś zupełnie nowego. Do synagogi i zborów protestanckich chodziło się tylko na nabożeństwo. Tu ktoś oderwał się od wiru zajęć, aby wstąpić do pustego kościoła, jakby na jakąś poufną rozmowę⁷⁵.

W opisanym wątku Edyta uświadomiła sobie trwały związek wiary z modlitwą, a modlitwę jako rozmowę z Kimś, żywą Osobą obecną w świątyni. Uprzytomniła sobie własne odcięcie od modlitwy i odejście od Boga osobowego. Pamięć opuszczenia Boga i nowe duchowe doznanie powtórzyło się jeszcze mocniej pięć lat później, gdy czytała autobiografię św. Teresy z Avila⁷⁶.

Husserl wybrał utalentowaną i wyróżnioną uczennicę Edytę Stein na osobistą asystentkę. Obroniła u niego pracę doktorską *Zum Problem der Einfühlung* (O zagadnieniu wczucia) z najwyższą notą *summa cum laude*⁷⁷. Musiały to być radosne chwile, ale i one ustępowały „bolesnym rozdarciom jej duszy”⁷⁸, mocno odczuwanym na wieść o śmierci na froncie wojennym profesora Reinacha. Każdy kryzys ma jednak w sobie aspekt pozytywny: „Kryzys to wstrząs, który obejmuje wszystkie elementy życia ludzkiego, by je porozdzielić i na nowo uporządkować”⁷⁹. Jest on zjawiskiem z pogranicza normy i patologii, zaburzeniem równowagi, głównie emocjonalnej⁸⁰. Uważa się, że pozytywnie przeżyty może

74 E. Stein, *Dzieje pewnej rodziny żydowskiej*, s. 513.

75 E. Stein, *Pisma*, s. 384.

76 I. J. Adamska, *Błysk głębi. Doświadczenie i nauczanie Świętej Teresy Benedykty od Krzyża Edyty Stein (1881–1942)*, Borne-Sulinowo 2003, s. 19.

77 E. Stein, *Dzieje pewnej rodziny żydowskiej*, s. 531, 563.

78 Edyta Stein, *siostra Teresa Benedykta od Krzyża, filozof i karmelitanka*, s. 60.

79 E. B. Raszczyk, *Kryzysy w życiu siostr klasztorów klauzurowych*, „Studia z Psychologii w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim”, 9 (1998) s. 249.

80 P. K. Oleś, *Zjawisko kryzysu psychicznego*, w: *Wykłady z psychologii w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim*, t. 6, red. A. Januszewski, P. K. Oleś, T. Witkowski, Lublin 1992, s. 397.

być twórczy i przyczynić się do rozwoju osobowości i dojrzałości ludzkiej⁸¹. Ma on swoją dynamikę i trzeba go odczuć emocjonalnie, uznać, że sytuacja, która go wywołała jest ważna i nieunikniona, zagraża i przerasta siły ludzkie⁸².

Silny impuls do przełamania kryzysu dało Edycie odwiedzenie Anny Reinach: wdowa, mimo żałoby, powitała ją, emanując pokojem wewnętrznym:

Było to moje pierwsze zetknięcie się z krzyżem i z jego boską mocą, jakiej udziela on tym, którzy go niosą. Po raz pierwszy widziałam naocznie zrodzony ze zbawczego cierpienia Chrystusa Kościół i jego zwycięstwo nad ościeniem śmierci. Był to moment, w którym moja niewiara załamała się, judaizm zbladł, a Chrystus zajaśniał: Chrystus w tajemnicy krzyża⁸³.

U przyjaciół w Bergzabern ze zbioru książek wyjęła na chybił trafił *Życie św. Teresy z Avila*. Nie przestała jej czytać, dopóki nie doszła do końca. „Gdy zamknęłam ją, powiedziałam do siebie: «To jest prawda!»”⁸⁴. Porwana przez Boga, już od Niego nie odeszła. Przyswajała sobie katechizm katolicki i mszał, przekroczyła próg świątyni katolickiej w Bergzabern już nie w celach turystycznych, ale by przypatrzeć się mszy świętej; nic nie było jej obce. Księżda i poprosiła o chrzest święty, a na jego zdziwienie, wyraziła gotowość do egzaminu. Odpowiedziała na wszystkie pytania. Chrzest święty ustalili na 1 stycznia 1922 r. Noc sylwestrową szczęśliwa katechumenka spędziła na modlitwie. W podzięce karmelitanke z Avila wybrała sobie imię chrzcielne Teresa⁸⁵. Chrzest w wierze katolickiej wygasił w niej kryzys psychiczno-duchowy. Choć w literaturze przedmiotu uważa się go za „krótkotrwały rozstrój psychiczny”⁸⁶, u niej trwał on w stopniu mniejszym czy większym około 18 lat, od chwili uznania się za ateistkę.

W psychologii do kryzysu religijnego podchodzi się w dwojaki sposób: omawia się go strukturalnie lub opisuje w kontekście rozwojowym. W nurcie strukturalnym istotnym elementem badań jest nawrócenie religijne, ujęte

81 B. Raszczyk, *Kryzysy w życiu sióstr*, s. 251.

82 P. K. Oleś, *Zjawisko kryzysu psychicznego*, s. 416.

83 Edyta Stein, *siostra Teresa Benedykta od Krzyża, filozof i karmelitanka*, s. 54.

84 Tamże, s. 61.

85 Tamże, s. 61–62.

86 G. Caplan, *Emotional Crises*, w: *Encyclopedia of Mental Health*, t. 2, red. A. Deutsch, New York 1963, s. 521.

jako przejście z ateizmu do wiary albo reorientacja kierunku, czy też pogłębienie religijności. W ten nurt wpisuje się kryzys religijny i nawrócenie Edyty Stein. Najpierw szła drogą z wiary do ateizmu, a „nowego narodzenia” doznała na drodze wiodącej z ateizmu do wiary. W pierwszym przypadku zaistniał okres rozbicia stabilności religijnej i równowagi jedności *selfu* (*self-unification*), a w przypadku drugim – nawrócenia, stopniowego lub nagłego – *self* dotąd rozdwojony, zły, niższy i nieszczęśliwy, stał się zjednoczony, dobry, wyższy i szczęśliwy, bo oparł się na podstawach religijnych⁸⁷. U nawróconej filozof i karmelitanki religijne ideały, dotąd nie istniejące bądź peryferyjne w świadomości, zajęły w końcu centralne miejsce: religia stała się centrum formującym jej osobowość⁸⁸.

Edyta od spotkania z wdową Anny Reinach zaczęła przerzucać „pomost pomiędzy swoimi żydowskimi korzeniami a przyłgnięciem do Chrystusa, poruszając się z pewną intuicją w dialogu ze współczesną myślą filozoficzną”⁸⁹. Impuls końcowy do zwycięstwa wiary nad ateizmem, zawsze zgodnej z rozumem⁹⁰, nadszedł z natchnienia św. Teresy z Avila. Edyta Stein przezwyciężyła swój kryzys, udrękę duchową, poszukiwanie prawdy i trud egzystencjalnego „pielgrzymowania”⁹¹. Nie tylko apostazja od wiary judaistycznej była przyczyną kryzysu, ale też droga z ateizmu na wiarę katolicką⁹². Skończył się on szczęśliwym nawróceniem religijnym – świadomym wyborem drogi Krzyża i świętości, w głębi duszy i w postawie zewnętrznej⁹³. Zwykle w kryzysie stres emocjonalny i umysłowy ingerują w strukturę osobowości⁹⁴, można więc skonstatować, że w nawróceniu Edyty zaistniała reorientacja całej jej osobowości.

87 M. Nowosielski, *Pojęcie i przyczyny powstania kryzysu religijnego*, „*Studia Psychologica*”, 12 (2012) nr 2, s. 96.

88 Tamże, s. 96–97; W. James, *Doświadczenie religijne*, tł. J. Hempel, Warszawa 1958, s. 66–67.

89 Jan Paweł II, *Spes aedificandi*, 3, s. 223 (tłum. własne).

90 Rozum szuka wiary (*ratio quaerens fidem*); A. Grzegorzcyk, *Filozofia światła Edyty Stein*, Poznań 2004, s. 272.

91 Jan Paweł II, *Spes aedificandi*, 8, s. 226.

92 M. Nowosielski, *Pojęcie i przyczyny powstania kryzysu religijnego*, s. 98.

93 Tamże, s. 99.

94 G. Allport, *The Person in Psychology*, Boston 1968, s. 174.

W Karmelu w Kolonii, gdy odnalazła już prawdę w pokoju życia kontemplacyjnego, musiała przeżyć do końca tajemnicę Krzyża (*misterium Crucis*)⁹⁵. Zwiastowała ją „Kryształowa noc” (9/10 listopada 1938) i krwawe oblicze hitlerowskiego antysemityzmu. Z Kolonii udała się do Karmelu w holenderskim Echt. Stąd została wywieziona do obozu zagłady w Auschwitz-Birkenau, gdzie w komorze gazowej Bóg wręczył jej palmę męczeństwa i świętości⁹⁶. Jan Paweł II kolejno ją beatyfikował (1987), kanonizował (1998) i ogłosił patronką Europy (1999).

Podsumowanie

Studium wykazało, że do świętości kanonicznej wiodą różne drogi rozwoju człowieka, modele czy style świętości. Chiara Offreduccio z Asyżu i Edith Stein z Wrocławia, dwie nietuzinkowe, wyjątkowe kobiety, dzieliło siedem wieków ludzkiej historii. U obu Kościół katolicki stwierdził świętość postaci, oddanych i gorliwych w *imitatio Christi*: św. Klarę wyróżniało naśladowanie Jezusa w skrajnym ubóstwie, a św. Teresę Benedyktę od Krzyża ofiara życia wpisana w Jezusowy Krzyż. Ich drogi do świętości były przeciwstawne: wpisały się w procesy psychologii egzystencjalnej (Klara) i psychologii kryzysu (Edyta).

Asyżanka w spokojnym życiu religijnym rozeznaje pragnienie czegoś więcej, tj. „nawrócenia ewangelicznego”, co uruchomiło w niej wolną wolę i negację małżeńskich planów, snujących się w umyśle rodziców i krewnych. To jedyny moment w jej biografii, w którym zjawił się ludzki niepokój. Z perspektywy egzystencjalizmu zachowała się jak istota wolna i intencjonalna, aktywny podmiot, który nie zatrzymuje się w procesie stawania się, ale nadaje kształt swemu istnieniu. Psychologowie egzystencjalni koncentrują się na wolności wyboru. W nieświadomości duchowej zakodowana jest najgłębsza tendencja kierunkowa człowieka: wolna wola, rozumienie sensu i celu egzystencji są fundamentalnym, a zarazem najistotniejszym pragnieniem człowieka, co odróżnia go od innych istot żywych. Klara mieści się w tym schemacie psychologicznym,

95 Jan Paweł II, *Spes aedificandi*, 8, s. 226.

96 F. J. Sancho Fermín, *Edyta Stein. Życie – pisma – nauka*, Poznań 2014, s. 104–106, 130–133.

od młodości świadoma sensu i celu swojego życia konsekwentnie go realizowała w monasterze w Asyżu.

Wrocławianka w młodym wieku odsunęła się od religii judaistycznej i zadeklarowała ateistkę. Pustka egzystencjalna w umyśle i sercu prawie 18 lat trzymała ją w kryzysie religijno-duchowym. W niej trzy wymiary człowieka nie rozwijały się równomiernie: sfera psychiczna rozwijała się adekwatnie do biologicznego stanu, a latentna pozostawała dziedzina duchowa. Dopiero splot różnych wydarzeń sprawił, że jej analityczny umysł dostrzegł tę dysharmonię i motywował do zmiany niepoprawnego stanu rozwojowego. Ostatecznie przezwyciężyła kryzys, przeszła drogę nawrócenia religijnego, przyjęła chrzest święty i wstąpiła do Karmelu w Kolonii.

Obie postaci w pewnym sensie mają zbieżną historię: dorastały w pobożnych, kochających się rodzinach, otrzymały rzetelne wykształcenie, każda na miarę swojej epoki, stały na progu dojrzałości z doskonałą perspektywą ułożenia sobie życia. Upodobniają się też cechami osobowości: skromnością, nieprzeciętną inteligencją, niezależnym sposobem myślenia i działania, ciepłem i łatwością kontaktu w relacjach interpersonalnych, poziomem ludzkiej dojrzałości. Osobistym urokiem i niepospolitym charakterem wyprzedzały epokę. Klara miała życie spokojne, przechodziła płynnie kolejne etapy osobowościowego rozwoju. Wiernie kroczyła ku świętości świadoma duchowego aspektu swego człowieczeństwa. Edyta z kolei wędrowała do Boga etapami: były momenty stagnacji, ateizmu, stany pustki egzystencjalnej, poszukiwania prawdy, wreszcie przezwyciężenia wielkiego kryzysu wiary religijnej. W młodości zagubiła swoją żydowską pobożność, by po trudach poszukiwań odnaleźć duchowy wymiar swojego człowieczeństwa w religii katolickiej. Gdy poznała prawdę w Krzyżu Chrystusa, sens i cel własnej egzystencji, poszła radykalną drogą życia zakonnego.

Święte, w których biografie wniknęło przedstawione studium, należą do najwybitniejszych żeńskich postaci swoich wieków: Chiara Offreduccio – święta kobieta średniowiecza, Edith Stein – święta kobieta czasów współczesnych.

Streszczenie. W publikacji analizowane są z psychologicznego punktu widzenia dwie drogi prowadzące człowieka do świętości – dojrzałość osobista dwóch kobiet rozdzielonych siedmioma stuleciami: Klary Offreduccio z Asyżu (XII/XIII w.) i Edyty Stein z Wro-

clawia (xx w.). Pierwsza, narodowości włoskiej, osiągnęła szczyt świętości w zgromadzeniu Ubogich Sióstr od św. Damiana, druga, narodowości niemieckiej, w zgromadzeniu sióstr karmelitanek bosych. Ich różne drogi do duchowej doskonałości interpretowane są zgodnie z założeniami psychologii egzystencjalnej (św. Klara) i psychologii kryzysowej (św. Teresa Benedykta od Krzyża).

Słowa kluczowe: powołanie do świętości, św. Klara, św. Teresa Benedykta od Krzyża, nawrócenie, psychologia egzystencjalna, psychologia kryzysu.

Bibliografia

- Adamska I. J., *O nocy, któraś prowadziła...*, Kraków 1973.
- Adamska I. J., *Błogosławiona Edyta Stein*, Kraków 1988.
- Adamska I. J., *Sól ziemi. Rzecz o Edytcie Stein*, Poznań 1997.
- Adamska I. J., *Błysk głębi. Doświadczenie i nauczanie Świętej Teresy Benedykty od Krzyża Edyty Stein (1881–1942)*, Borne-Sulinowo 2003.
- Aleksander IV, *Bulla kanonizacyjna św. Klary dziewicy*, w: *Źródła franciszkańskie*, red. R. Prejs, Z. Kijas, Kraków 2005, s. 2310–2311.
- Allport G., *The Person in Psychology*, Boston 1968.
- Allport G., *Psychologia religii*, Warszawa 1988.
- Bartoli M., *Klara. Pomiędzy milczeniem a pamięcią*, tł. S. Klim, Wrocław 2004.
- Bejda H., *Droga do światła – Edyta Stein, święta Teresa Benedykta od Krzyża*, https://teologiapolityczna.pl/droga-do-swiatla-edyta-stein-swietta-teresa-benedykta-od-krzyza#_ftn2, dostęp 12.05.2014.
- Benedykt XVI, *In Dominica in Palmis de Passione Domini*, „Acta Apostolicae Sedis”, 104 (2012) nr 4, s. 326–330.
- Binswanger L., *Being-in-the-Worth: Selected Papers of Ludwig Binswanger*, New York 1963.
- Block W., *Połowie mej duszy. Komentarz do listów św. Klary z Asyżu*, Kraków 2006.
- Blundet Ch. E., *Kontemplacja*, w: *Leksykon duchowości franciszkańskiej*, red. E. Kumka, Kraków-Warszawa 2016, kol. 741–758.
- Boccali G., *San Damiano*, w: *Leksykon duchowości franciszkańskiej*, red. E. Kumka, Kraków-Warszawa 2016, kol. 1733–1752.
- Boccali G., *Santa Chiara d'Assisi sotto processo. Lettura storico-spirituale degli Atti di canonizzazione*, Assisi 2003.
- Caplan G., *Emotional Crises*, w: *Encyclopedia of Mental Health*, t. 2, red. A. Deutsch, New York 1963, s. 521–532.
- Charkiewicz J., *Kult świętych w Prawosławiu*, „Elpis”, 12 (2010) z. 21–22, s. 109–159.

- Dehaene S., *Świadomość i mózg. Odczytywanie kodu naszych myśli*, Kraków 2023.
- Edyta Stein, *siostra Teresa Benedykta od Krzyża, filozof i karmelitanka*, red. Teresa Renata od Ducha Świętego, Paris 1987.
- Frankl V. E., *Homo patiens*, tł. R. Czernecki, J. Morawski, Warszawa 1984.
- Gasiul H., *Psychologia osobowości. Nurty, teorie, koncepcji*, Warszawa 2020.
- Gąsiorowska P., *Dziedzictwo świętej Klary w Polsce*, w: „Zajaśniała w życiu, promieniuje po śmierci”. Św. Klara zwierciadło franciszkanizmu, red. Z. J. Kijas, S. Mazgaj, Kraków 2004, s. 233–247.
- Grzegorzczuk A., *Filozofia światła Edyty Stein*, Poznań 2004.
- Innocenty IV, *Reguła świętej Klary* (zatwierdzona bullą *Solet annuere* 9 sierpnia 1253 r.), w: *Źródła franciszkańskie*, red. R. Prejs, Z. Kijas, Kraków 2005, s. 2103–2122.
- James W., *Doświadczenie religijne*, tł. J. Hempel, Warszawa 1958.
- Jan Paweł II, *Spes aedificandi*, „Acta Apostolicae Sedis”, 92 (2000) nr 3, s. 220–229.
- Klara z Asyżu, *Pierwszy list do św. Agnieszki Praskiej*, w: *Źródła franciszkańskie*, red. R. Prejs, Z. Kijas, Kraków 2005, 2153–2157.
- Klara z Asyżu, *Czwarty list do św. Agnieszki Praskiej*, w: *Źródła franciszkańskie*, red. R. Prejs, Z. Kijas, Kraków 2005, s. 2169–2174.
- Koczanowicz-Dehnel I., *William Stern i jego program psychologii personalistycznej*, „Czasopismo Psychologiczne – Psychological Journal”, 20 (2014) nr 2, s. 229–236, DOI: 10.14691/CPPJ.20.2.229.
- Kosslyn S. M., Miller G. W., *Górny mózg, dolny mózg*, tł. N. Marek, M. Hohol, Kraków 2019.
- Levinson D. J., *The Seasons of a Man's Life*, New York 1996.
- Matura T., *Contenuto degli scritti di Chiara*, w: *Chiara d'Assisi. Scritti*, red. M. F. Becker, J. F. Godet, T. Matura, Vicenza 1986.
- Misztal H., *Kanonizacja*, w: *Encyklopedia klicka*, t. 8, red. A. Szostek i in., Lublin 2000, kol. 607–608.
- Mosley J., *Edyta Stein – kobieta modlitwy*, tł. B. Moderska, Poznań 2012.
- Nieżgoda C., *Św. Klara z Asyżu w świetle Poverella*, Kraków 1993.
- Nowosielski M., *Pojęcie i przyczyny powstania kryzysu religijnego*, „Studia Psychologica”, 12 (2012) nr 2, s. 95–105.
- Oleś P. K., *Zjawisko kryzysu psychicznego*, w: *Wykłady z psychologii w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim*, t. 6, red. A. Januszewski, P. K. Oleś, T. Witkowski, Lublin 1992, s. 397–422.
- Oleś P. K., *Wprowadzenie do psychologii osobowości*, Warszawa 2003.
- O'Leary D., Beauregard M., *Duchowy mózg. Neuronaukowa argumentacja za istnieniem duszy*, tł. Z. Kasprzyk, Kraków 2011.
- Otto R., *Świętość. Elementy racjonalne i irracjonalne w pojęciu bóstwa*, Wrocław 1993.
- Plużek Z., *Psychologia pastoralna*, Kraków 2002.
- Popielski K., *Człowiek – wartości – sens. Studia z psychologii egzystencji*, Lublin 1996.

- Prejs R., *Klara z Asyżu*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 9, red. A. Szostek i in., Lublin 2002, kol. 27–29.
- Proces kanonizacyjny świętej Klary*, w: *Źródła franciszkańskie*, red. R. Prejs, Z. Kijas, Kraków 2005, s. 2175–2244.
- Raszczyk B., *Kryzysy w życiu siostr klasztorów klauzurowych*, „*Studia z Psychologii w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim*”, 9 (1998) s. 251–263.
- Raszczyk B., *Szkic osobowości św. Klary z Asyżu*, w: „*Zajaśniała w życiu, promieniuje po śmierci*”. *Św. Klara zwierciadło franciszkanizmu*, red. Z. J. Kijas, S. Mazgaj, Kraków 2004, s. 155–168.
- Raszczyk B., *Rys duchowej sylwetki założycielki ubogich siostr św. Klary*, „*Studia Franciszkańskie*”, 23 (2013) s. 201–215.
- Rathus S. A., *Psychologia współczesna. Lepiej, więcej, przystępniej*, tł. B. Wojciszke, Gdańsk 2004.
- Sancho Fermín F. J., *E. Stein. Życie – pisma – nauka*, Poznań 2014.
- Sanna A., *Profesja*, w: *Leksykon duchowości franciszkańskiej*, red. E. Kumka, Kraków-Warszawa 2016, kol. 1493–1511.
- Stein E. (S. Teresa Benedykta od Krzyża), *Pisma*, t. 1, Kraków 1982.
- Stein E. (S. Teresa Benedykta od Krzyża), *Twierdza duchowa*, Poznań 1998.
- Stein E. (S. Teresa Benedykta od Krzyża), *Dzieje pewnej rodziny żydowskiej oraz inne zapiski autobiograficzne*, red. M. A. Neyer, Kraków 2005.
- Szewczuk W., *Psychologia*, Warszawa 1990.
- Świętość, w: *Wielka encyklopedia PWN*, t. 27, red. J. Wojnowski, Warszawa 2005, s. 92
- Świętość, w: *Wielki słownik języka polskiego PWN*, t. 1, red. S. Dubisz, Warszawa 2018, s. 781
- Tomasz z Celano, *Żywot świętej Klary z Asyżu*, w: *Źródła franciszkańskie*, red. R. Prejs, Z. Kijas, Kraków 2005, s. 2245–2295.
- Tomczyk M., *Analiza kryzysu religijnego*, „*Studia Psychologica*”, 7 (2007) s. 331–339.
- Wawrzynek K. A., *Edyta Stein – książka jako źródło poszukiwania prawdy absolutnej*, „*Bibliotheca Nostra. Śląski Kwartalnik Naukowy*”, 4 (2019) s. 20–29.
- Zavalloni R., *La personalità di Chiara d'Assisi. Studio psicologico*, Assisi 1993.
- Źródła franciszkańskie*, red. R. Prejs, Z. Kijas, Kraków 2005.